

Nā 'ōlelo i pīna'i maika:

- pa 'o Hiriaka
- lele laua i waho o ka pali
- hoi non laua a pili i ka pali
- ho'omaui laua i ka pili 'ana

Nā 'ōlelo kūikawā:

- haluku ka pōhaku
- luku maika i na kumu laua
- kōheheo 'o W. Mahope

Short "sentences" connected w/ commas → sequence pīn.

Loli ka 'ōlelo.

- ▷ He possessive
- ▷ ka wēhewehena a ka mea kākāu (ha'alele iki 'o ia i ka mo'olelo)

‘O ko lāua nei manawa nō ia i pi‘i aku ai. ‘O Hi‘iaka nō ma mua, a ‘o Wahine‘ōma‘o nō ma hope, me ka pa‘a ‘ana nō i ka pā‘ū kaulana o lāua.
Iā lāua nei e pi‘i ana, ‘o ia ka wā i haluku mai ai ka pōhaku ma luna pono o lāua nei, ‘o ke nui a me ka li‘ili‘i.

Ho‘okahi o kēia mau pōhaku nunui, pā maila ma ka umauma o Hi‘iaka a lele ana lāua i waho o ka pali. Kāhea ihola nō ‘o Hi‘iaka i ke aikāne, “Mai ha‘alele ‘oe i ka pā‘ū o kāua. E pa‘a a pa‘a.”

Lele nō lāua nei a hala i waho, ho‘i hou nō lāua nei a pili i ka pali. Ho‘omau akula nō lāua i ka pi‘i ‘ana.

‘Ike maila nō ‘o Kalanamainu‘u mā i kēia pi‘i hou ‘ana aku a lāua nei luku maila lāua i nā kurua lā‘au nunui o kēlā a me kēia ‘ano pā nō ‘o Hi‘iaka, lele ana i waho o ka pali a ho‘i hou nō a pili i loko o ka pali a kōheoheo nō ho‘i ‘o Wahine‘ōma‘o ma hope. A laila ho‘omaka hou akula nō ka lāua nei pi‘i ‘ana.

He kua pōhaku a he kua lā‘au kā Kalanamainu‘u mā e noke mai nei ma luna o Hi‘iaka mā, a he ‘alo‘alo wale nō ho‘i kā ua ‘eu‘eu nei o ka lua i ia mau pu‘umake a pau a ka loko‘ino.

Iā lāua nei i pi‘i hou aku ai ma ia wahi, huli maila ‘o Hi‘iaka a ‘ōlelo maila i ke aikāne, “I upi‘i aku auane‘i kāua a ku‘u wahi e ‘ōlelo mai ai iā ‘oe e pa‘a mai ‘oe i ku‘u kino, a laila, ‘o kou wā ia e hopu mai ai iā‘u a pa‘a, ho‘oku‘u iho ‘oe i ka pā‘ū o kāua i loa‘a ka‘u mea e hakakā aku ai me nā hoa paio o kāua.

Ua kokoke loa nā kino lau o lāua e lele mai ma luna o kāua. I kēia hakakā ‘ana aku e ‘ike ‘ia ai nā mea o mākou e lanakila ana.”

‘Oiai nō lāua e pi‘i aku ana, aia nō ‘o Kalanamainu‘u mā ke noke maila i ka pākī i ka pōhaku a me nā paukū lā‘au ma luna o Hi‘iaka mā, akā, ua lilo kēia mau make a pau a lāua i ho‘one‘e mai ai ma luna o Hi‘iaka mā i mea ‘ole.

He mea ‘oia‘i‘o na‘e, ke haluku kūpina‘i lā nā kuahiwi i ka leo nakeke a halulu ‘oē‘oē o nā pōhaku a me nā lā‘au e hiolo ana ma nā ‘ao‘ao o Hi‘iaka mā, e ‘ike ana ‘o Wahine‘ōma‘o i ka lele o ke aikāne i waho mai ka pali mai, a ho‘okahi nō ho‘i kā lāua lele pū ‘ana, a ho‘i nō ho‘i, pili i ka pali, ho‘i pū nō.

Ke mau nei nō ka hiolo kuāua ‘ana, ke kula‘i ‘ana a nā kīkīao makani ikaika, ke po‘ipū nei ka ‘ohu, ke hiolo nei ka waiilele o nā pali me ka hului ‘ana i nā mea kino a pau e loa‘a mai ana ma ko lākou ala hele, akā, ‘o kēia mau mea a pau, ua lilo i mau mea ‘ole loa i ka mana o ka ‘eu‘eu o ka palekoki uila o Halema‘uma‘u.

Oi pi‘i ko lāua nei a hapalua like paha o ka pali, i ia wā i huli mai ai ‘o Hi‘iaka a ‘ōlelo maila i ke aikāne, “E pa‘a mai ‘oe i ku‘u kino a pa‘a, a e ho‘oku‘u a‘e ‘oe i ka pā‘ū o kāua ia‘u.”

‘O ko Wahine‘ōma‘o pa‘a akula nō ho‘i ia i ke kino o ke aikāne, a ‘o ka manawa nō ia o Wahine‘ōma‘o i lohe a‘e ai i nā kī, ‘o ia nō ‘oe ‘o nā leo pōpoki.

I ia wā i ‘ōlelo mai ai ‘o Hi‘iaka i ke aikāne, “Pili mai ‘oe a pa‘a mai ia‘u, o loa‘a auane‘i ‘oe i ke ‘ehu o ka pā‘ū o kāua.”

I kēia wā a lāua e pi‘i nei, a‘ohe ‘ike ‘ia a‘e o ka lā, ‘oiai ua pouli pū ka lewa i ka ua mea ‘o ka nui o ka ‘ino.

Uhi pa‘a nā ao hākumakuma pō‘ele i ka lewa lani, lele ‘āwīwī nā ‘ōka‘i ao ma nā pōnaha o ka lewa. ‘O ko lāua nei pi‘i akula nō ia a hala paha ka ‘ekolu hapahā o ka pali, ‘o ka wā ia i lele mai ai ‘o nā kino mo‘o o Kilioeikapua a me Kalanamainu‘u, a popo‘i ihola lāua ma luna o Hi‘iaka mā.

‘O kekahi mo‘o nō ma kahi ‘ao‘ao a ‘o kahi mo‘o nō ho‘i ma kahi ‘ao‘ao. Wehe ke ā luna, wehe ke ā lalo o ua mau mo‘o nei, a wili maila ko lāua mau huelo iā Hi‘iaka mā. I kēia wā i ‘unu mai ai ‘o Hi‘iaka i ka pā‘ū ona, i ia hili ‘ana nō āna ma ka hema, a huli nō ho‘i ma ka ‘ākau, a hili hou, ‘o ka puehu a‘ela nō ia o nei mau kino mo‘o o Kalanamainu‘u mā.

A laila, pane maila ‘o Hi‘iaka i ke aikāne, “Pa‘a mai nō ‘oe a pa‘a ia‘u, o lilo auane‘i ‘oe i waho, pipilikia kāua.”

‘O kā ke aikāne nō ka ‘ōlelo mai, ‘o ka ho‘okō wale aku nō ho‘i kā Wahine‘ōma‘o. Pa‘a akula nō ho‘i kēia i ke kino o ke aikāne. Hala a‘ela nei pu‘umake o lāua, a hō‘ea hou ana nō ua mau mo‘o nei. Lele like maila nō lāua a pa‘a ‘o Hi‘iaka i ka pūliki, lelele lākou nei i waho o ka pali. Aia ua mau mo‘o nei e hā‘awi ana i ko lāua ikaika a pau e nahu ana a e haehae li‘ili‘i ana iā Hi‘iaka.

‘Oiai lākou nei e lele ana i waho o ka pali, ‘unu a‘ela nō ‘o Hi‘iaka i ka pā‘ū ona a hili a‘ela i ua mau mo‘o nei, a lilo a‘ela ko lāua mau kino i lehu, a ho‘i nō lāua nei, pili hou nō i ka pali.

Iā lāua nei nō a pili i ka pali, i ia wā i ‘ōlelo mai ai ‘o Hi‘iaka i ke aikāne, “‘Auhea ‘oe, e aikāne?” ‘O akula nō ho‘i ‘o Wahine‘ōma‘o me ka ninau ‘ana aku iā Hi‘iaka, “He aha ia?”

“Ho‘okahi a kāua hakakā hou ‘ana i koe me nā wāhine mo‘o, nā hoa paio ho‘i o kāua. ‘O kēia ka hakakā i maopopo ‘ole ia‘u ka hopena.

No laila, ‘eā, i hakakā au me nā mo‘o a i pilikia au, ‘eā, kauoha a‘e nō ‘oe i kahi kahu o kāua, iā Pā‘ūopala‘ā, e uhi i kō kino a pa‘a i nā lau nahele nei a pau o ke kuahiwi a ‘o kou ‘ope nō ia e kaka‘a ai a hō‘ea i ka honua, a ma ia wahi aku, ‘imi aku ‘oe, e ke aikāne, i ke ola. Akā ho‘i, i ka‘a ka lanakila ma ko kāua ‘ao‘ao i nei lā, ‘a‘ohe ho‘i he ‘ōlelo ‘ana o ia. ‘Oia, pa‘a hou mai nō ‘oe ia‘u.”

“He keu nō kā ho‘i ‘oe, e aikāne,” wahi a Wahine‘ōma‘o i pane aku ai, “‘alua ho‘i āu kaumaha e hāpai ai. ‘O ka ‘eha a me ka ikaika o ka hakakā mai a nā hoa paio o kāua, a ‘o ko‘u kaumaha iho nō ho‘i ma luna ou. E aho nō paha ‘o au o kāua ke moepu‘u a‘e i mua o kēlā mau wāhine i māmā ai ‘oe, ‘a‘ole ho‘i i ‘elua āu mau kaumaha e hakakā ai?”

“‘A‘ole pēlā, e ke aikāne,” wahi a Hi‘iaka i pane mai ai, “‘o kou pili ‘ana mai ia‘u, he māmā ia no‘u. ‘O kou ka‘awale mai a‘u aku, he kaumaha ia no‘u. Aia kou pilikia a pilikia au. No laila, mai ha‘alele mai ‘oe ia‘u.”

I lawa nō a pau kēia mau ‘ōlelo a Hi‘iaka, ‘o ka wā nō ia i hō‘ea hou mai ai ‘o Kalanamainu‘u mā me ko lāua mau kino i ‘oi aku ka weliweli i ko nā wā ‘ē a‘e a pau i ‘ike ‘ia ai lāua. A i ia wā i pane mai ai ‘o Kalanamainu‘u, “‘Auhea ‘oe, e Hi‘iaka! Ua ha‘i mai nei nā kūpuna o māua i ka pō, ‘a‘ohe ‘oe e ola ana iā māua i kēia lā. E make ana ‘oe iā māua, no laila, eia ka ‘ōlelo o ke ola iā ‘oe, e ha‘alele mai ‘oe i kēia wahi a ‘o ke ala nō nā ho‘i ia, lalo o Hā‘ena, a kū a‘e a ho‘i aku no Hawai‘i. ‘A‘ohe āu kāne o nei wahi. Na māua ke kāne.”

I ia wā, pa‘ē mai ana ka leo kāhea o Lohi‘au iā Hi‘iaka, “E Hi‘iaka ē! Moea i mua!! He wahi iki wale nō koe a loa‘a au iā ‘oe.”

A laila, ‘ōlelo akula ‘o Hi‘iaka i ua mau kupu‘eu nei o nā pali o Kaua‘i, “Kāhāhā! ‘A‘ole ho‘i au i make iā ‘olua i nā kaula mua a kākou, a i kēia kā ho‘i me ko ‘olua kūpāpā hou ‘ole ‘ana, ‘ōlelo mai ‘olua ia‘u, e ha‘alele au i ka pali o Kē‘ē nei. He aho paha no ‘olua e puaināwele wale mai nei nō. ‘Oia ka ‘olua make ho‘i.”

‘O ka wā nō kēia i lele hou mai ai ua mau mo‘o nei ma luna o Hi‘iaka mā, a lele ana kēia i waho o ka pali me ke aikāne. Ho‘i akula nō kēia, loa‘a ua mau mo‘o nei, a hakakā ihola nō lākou nei.

Buke I, Helu 76
23 Feberuari 1906

Buke I, Helu 77
24 Feberuari 1906

Iā ia nei aku
pali a noke nō
'Unu a'ela
mea 'ole, a kū
Pēlā kā lāk
e ola lāua. I ia
mau hana ia'
ia'u i ka pup
'O ka wā
'Ua 'ike mā
He 'ike 'a
ona iā Kalar
ho'i kona m
I ka 'ike '
hemo ka pā
Pā'ūopala'ā
ia mau kin
Hi'iaka, a e
Kokolo
a puni nā k
'A'ole 'o
a me nā w
Lilo ua
nahele o F
Kalanama
o Hi'iaka.
'Oiai u
pa'a 'ana
Wahine'
Ua ikaika
Akā, n
loa'a hou
Hao a
oeikapua
A ke '
waimaka
Pau n
aka e ho
'Oiai
ua ulu a
kahi a u

Iā ia nei aku, lele nō ho'i ua mau mo'o nei i waho, a mai waho mai kā lāua ho'i 'ana, pili hou i ka pali a noke nō i ka hakakā me Hi'iaka mā.

'Unu a'ela 'o Hi'iaka i ka pā'ū ona a hili maila i ua mau mo'o nei, lilo a'ela ia mau kino o lāua i mea 'ole, a kū ana nō he mau kino hou.

Pēlā kā lākou nei nonoke 'ana me ka ikaika a hiki i ke noi 'ana mai o ua mau mo'o nei iā Hi'iaka, e ola lāua. I ia wā i hō'ole aku ai 'o Hi'iaka me ka 'ōlelo 'ana aku, "A'ohe 'olua e ola, he 'ino kā 'olua mau hana ia'ū, a he aloha 'ole nō ho'i. 'O au ho'i paha kēia, 'o Hi'iaka, a 'olua i kūamuamu mai ai ia'ū i ka pupuka, hō aku ka pupuka a 'olua i mua."

'O ka wā nō kēia o ua mau mo'o nei i lele hou mai ai ma luna o Hi'iaka me ka 'ōlelo 'ana mai, "Ua 'ike māua i kou ikaika, e Hi'iaka, a 'o ia kā māua wahi e maka'ala loa aku ai."

He 'ike 'ana kā Hi'iaka i ka ne'e 'ana iho o kona kino i lalo, eia kā auane'i, ua pa'a maila ka pā'ū ona iā Kalanamainu'ū, a 'o Kilioeikapua ho'i, lele a'ela ia, pa'a ka puana'i o Hi'iaka a pa'a pū nō ho'i kona mau lima, a'ohe hiki iā ia ke 'oni a'e.

I ka 'ike 'ana ho'i o Pā'ūopala'ā, eia 'o Kalanamainu'ū ke ho'oikaika nei me kona ikaika a pau e hemo ka pā'ū o Hi'iaka mai kona kino aku, 'o ia ka wā i popo'i iho ai nā kino lau nahele o ua 'o Pā'ūopala'ā ma luna o Kalanamainu'ū, pa'a pū kona kino holo'oko'a. Pēlā nō ho'i i po'ipū iho ai ia mau kino lau ona ma luna o Kilioeikapua, e noke ana nō ho'i ia me kona ikaika a pau e 'ūmi'i iā Hi'iaka, a e pūliki pa'a i kona mau lima.

Kokolo ihola nā a'a o ke 'ama'uma'ū, ka palai, ka 'iwa'iwa, ka pala a me nā 'ano lau nahele a pau a puni nā kino o ua mau mo'o nei. Pa'a nā wāwae me nā huelo.

'A'ole 'o kēia wale a'ela nō, akā, ke kolo lā nō ua mau a'a lā ma nā 'ōnohi maka, ma nā puka ihu a me nā waha o ua mau kā'e'a'e'a nei o nā pali, he kihē mai ho'i kau a koe o ua mau kupu'eu nei!

Lilo ua mau kupu'eu nei i ka pāka'awili i nā kino o lāua i mea e hemohemo a'e ai nā kino lau nahele o Pā'ūopala'ā i pūliki iho ai a pa'a lāua; i ia wā i hemo pū ai nā pūliki 'ana o ka māi'ū'ū o Kalanamainu'ū i ka pā'ū o Hi'iaka, a hemo pū a'ela nō ho'i kā Kilioeikapua pa'a 'ana i ka puana'i o Hi'iaka.

'Oiai ua mau wāhine nei o nā pali kaulana o Kalalau e ho'oikaika ana e hemo a'e mai nā pūliki pa'a 'ana a nā kino lau manamana o Pā'ūopala'ā, i ia wā i 'ōlelo a'e ai 'o Hi'iaka i ke aikāne, iā Wahine'ōma'o, "E honi kāua! 'O ku'ū hele 'ana paha auane'i kēia, ho'i hou 'ole mai au i hope nei. Ua ikaika nō nā hoa paio o kāua."

Akā, ma mua o ka hiki 'ana iā Wahine'ōma'o ke oi pono a'e a loa'a ka ihu o ke aikāne, aia ho'i, loa'a hou maila nō 'o Hi'iaka i nā pūliki 'ana a nā hoa paio ona.

Hao a'e ana 'o Hi'iaka i ke pa'i ma ka 'ōpū o Kalanamainu'ū, lele ana i waho, a pā nō ho'i 'o Kilioeikapua i ke pa'i a ka lima 'ākau o Hi'iaka, lele ana i kahi 'ē.

A ke 'ike lā na'e 'o Hi'iaka i ka pau o kona aho. Huli maila ia i ke aikāne me ka hiolo 'ana o nā waimaka ma kona mau pāpālina, a 'ōlelo maila, "Ua hele maila au a hāiki. Ua pūaialewa ka hanu."

Pau nō nei mau 'ōlelo a Hi'iaka, hū ana ka makani, a 'o nā kino ia o ua mau hoa paio nei o Hi'iaka e ho'i hou maila e po'i hou ma luna ona.

'Oiai na'e 'o Kalanamainu'ū mā e ho'i hou maila mai waho mai a i loko e loa'a mai 'o Hi'iaka, ua ulu a'ela he ulunahele nui o ka pala'ā, ka palapalai, ka hō'i'o, ke 'ama'ū, ka pulu, a pēlā aku ma kahi a ua mau wāhine mo'o e ne'e mai ana.

Ho'omākaukau 'o
Hi'iaka e ho'oku'u
i ka 'ehu o ka pā'ū
ona ma luna o nā
mo'o pili pali.

Iā lāua i lele mai ai a kokoke e popo'i hou mai ma luna o Hi'iaka, 'o ia ko Hi'iaka manawa i hui mai ai i ka pā'ū ona ma luna o ua mau mo'o lā, a he 'aoa 'ana o kekahi mau leo, 'o ia nō 'oe 'o ka hae 'ana a ka 'ilio, ua lilo a'ela nā kino o ua mau mo'o nei i mea 'ole. Ua lanakila a'ela 'o Hi'iaka, ka 'eu'eu o ka palekoki uila o Halema'uma'u.

A 'o ka wā nō ho'i ia i mālie a'e ai 'o ka ua, ka makani, a me ka 'ino holo'oko'a e hōlapu ana i ia pouli e hāli'i pa'a ma luna o ka honua!

'Ike ihola 'o Hi'iaka mā e napo'o ana ka lā, a uhi mai ka pouli, 'a'ole e loa'a ana ka 'uhane a me ke kino o Lohi'au iā lāua. No laila, 'ōlelo maila 'o Hi'iaka i ke aikāne, iā Wahine'ōma'o, "Ho'ōkahi o kāua pilikia i koe, 'o ia ko kāua loa'a 'ē 'ana i ka pouli a hiki 'ole au i kahi i waiho ai ke kino o ke kāne a kākou, a loa'a 'ole ho'i kona 'uhane ia'u. No laila, e kāhea a'e au i ke kaikunāne o kākou e kau maila i luna."

I nei wā i huli a'e ai 'o Hi'iaka a 'ike akula 'o ia, aia ma luna pono a'e o ia wahi kahi i kau ai 'o ka lā, a ke kā'alo aku ia mai ia wahi aku, a laila, 'o kona ka'a loa nō ia ma ka huli e napo'o aku ai 'o ia ma ke kükulu komohana a pō'ele'ele maopopo ihola ka huli Ko'olau.

A laila, hāpai a'ela 'o Hi'iaka i kēia kau, 'o ia ke—

KAU HO'OKAHI HANERI
O KA MO'OLELO O HI'IAKA

[168]

Kini hiki i Kaua'i, i kou 'āina
I ko'a makaiwa o Hālawā
Paia Kona i ou kino akua nui,
e Hi'iaka

E ka Lā ē!

5. E ka 'ōnohi 'ā i ka lani
No'u ho'i kāu wahi aloha
E kau mālie 'oe
I ka muli o Hea.

Pau kēia kau a Hi'iaka, 'o ke kau ihola nō ia o ka lā ma kahi a Hi'iaka i kāhea aku ai e kau iho. A i ia wā i huli mai ai 'o Hi'iaka a 'ōlelo maila i ke aikāne, "E ki'i kāua i ka 'uhane a me ke kino o ke kāne a kāua, 'oi ai ka lā. Ke loa'a kona 'uhane a me kona kino iā kāua, 'o ka ha'alele mai nō ia o ke kaikunāne lā o kākou, a ho'i kāua i loko o ka pouli i nei pali kahakō lele a kōa'e. 'A'ole na'e he pilikia o ia, ua loa'a ho'i ke kāne a kākou iā kāua."

'O ko lāua nei pi'i akula nō ia a hiki i ka waha o ka lua. Nānā akula 'o Hi'iaka i loko, he neo pū wale nō, a i ia wā, kau akula 'o Hi'iaka i kēia kau.

KAU HO'OKAHI HANERI A ME 'EKAHI
O KA MO'OLELO O HI'IAKA

[169]

Ku'u kāne
Ku'u kāne ho'i
Ku'u kāne i ka lauāhea
Lau ha'ihā'i pua o Kolokini
'Auhea ana ho'i 'oe?
Eia au, 'o Hi'iakaikapoliopole.

I ia wā, lohe kā
o ka lua.

[170]

'O ko Hi'iak
komo aku ai
makali'i (pā
o ke kuahiwi
E waiho p
nō me nā lu
A noho l
pa'a i ke k
iā Wahine'
"Aia nā i
lā, ua 'ike n
kāne a kāk
a'e au iā ial
'O ko H

[171]

Lohe aku
Hi'i. Ua l
Iā Hi'i
o ka hele
ua wahi
A ma
'o Hi'iak
I ia w
noho ih
A 'o l